

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΓΩΓΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΑ ΜΙΚΡΟΣΩΜΑ ΑΛΟΓΑ

ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ

**ΓΕΝΙΚΟ ΛΥΚΕΙΟ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 2006 - 2007**

Το έντυπο αυτό είναι αποτέλεσμα της εργασίας των μαθητών του **Γενικού Λυκείου Αρχαγγέλου** στα πλαίσια των προγραμμάτων *Αγωγής Υγείας* που υλοποίησε το σχολείο το σχολικό έτος 2006-07.

Οι συμμετέχοντες μαθητές και καθηγητές θέλουμε να ευχαριστήσουμε:

- ✓ *Τον Σύλλογο για την προστασία του μικρόσωμου αλόγου «ΦΑΕΘΩΝ » που πρόθυμα μας έδωσαν πληροφορίες, συζήτησαν μαζί μας και μας επέτρεψαν να φωτογραφήσουμε τα μικρόσωμα άλογα.*
- ✓ *Τους κατοίκους του Αρχαγγέλου για την σημαντική βοήθεια που μας πρόσφεραν με τις μαρτυρίες και τις διηγήσεις τους.*
- ✓ *Τη Δ/ση Αγωγής Υγείας της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δωδεκανήσου, για τη δυνατότητα που μας δόθηκε να υλοποιήσουμε το πρόγραμμα.*

Χωρίς τη δική τους βοήθεια δεν θα ήταν δυνατή η παραγωγή αυτού του εντύπου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα μικρόσωμα άλογα της Ρόδου γίνονται γνωστά στη βιβλιογραφία από ορισμένες απλές αναφορές ζωολόγων, όπως του Ghigi A. 1929, του Taibell A. 1930 και του Ondrias J. 1967.

Τα μικρόσωμα αυτά άλογα ενώ πριν πολλά χρόνια υπήρχαν σε πολλά νησιά του Αιγαίου, σήμερα τα συναντάμε μόνο στο χωριό Αρχάγγελος της Ρόδου.

Τα αλογάκια του Αρχαγγέλου δεν ανήκουν στη γνωστή ράτσα με την ονομασία «πόνυ» και δεν πρέπει να τα συγχέουμε μ' αυτή, αλλά αποτελούν μια ξεχωριστή ράτσα αλόγων που έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα.

Ο λόγος που διαλέξαμε αυτό το θέμα, είναι οι μαθητές μας να ενημερωθούν και να ευαισθητοποιηθούν για τα μικρόσωμα αυτά άλογα που τα τελευταία χρόνια ο πληθυσμός τους έχει μειωθεί δραματικά.

Το έντυπο μας περιλαμβάνει τις παρακάτω ενότητες:

- 1. Γεωγραφική εξάπλωση των μικρόσωμων αλόγων στο νησί της Ρόδου.**
- 2. Η σχέση των μικρόσωμων αλόγων με τους κατοίκους του Αρχαγγέλου και τους λοιπούς Ροδίους.**
- 3. Περιγραφή των σπάνιων αυτών αλόγων.**
- 4. Η ομάδα των μαθητών και μαθητριών που συμμετείχαν στο πρόγραμμα.**

1. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΞΑΠΛΩΣΗ

Σύμφωνα από μαρτυρίες ζωολόγων καθώς και γεροντότερων Ροδίων τα μικρόσωμα αλόγα υπήρχαν παλαιότερα στην περιοχή του Αττάβυρου που είναι το υψηλότερο βουνό της Ρόδου ύψους 1.215 μέτρων και στην περιοχή του Αρχάγγελου. Σήμερα, η παρουσία των μικρόσωμων ημιαγρίων αλόγων είναι περιορισμένη στην περιοχή του Αρχαγγέλου.

Ο **Αρχάγγελος** είναι ένα από τα ωραιότερα χωριά της Ρόδου, βρίσκεται στο μέσο περίπου της ανατολικής πλευράς του νησιού σε υψόμετρο 150 περίπου μέτρων, 30 περίπου χιλιόμετρα από την πρωτεύουσα της Ρόδου και απέχει 2.800 μέτρα από τη θάλασσα.

Αποτελεί ένα λεκανοπέδιο μέσα σ' ένα κατάφυτο ελαιώνα το οποίο ανατολικά περικλείεται από τη βουνοσειρά της Κεφαλωτής ή του Προφήτη Ηλία ύψους 516 και του Στρογγυλού ύψους 466 μέτρων.

Σύμφωνα με διάφορες πληροφορίες τα μικρόσωμα άλογα του Αρχαγγέλου κατέβαιναν και έβοσκαν στις πεδινές περιοχές του λεκανοπεδίου μέχρι τον Κάραβο και τον Προφήτη Ηλία. Με την πάροδο του χρόνου όμως τα μικρόσωμα άλογα περιορίστηκαν στα βουνά του Κουτσούτη και του Στρογγυλού.

*Οι εγκαταστάσεις του συλλόγου «ΦΑΕΘΩΝ» όπου ζουν σήμερα τα μικρόσωμα άλογα.
Στο βάθος διακρίνεται μέρος της περιοχής όπου ζούσαν τα μικρόσωμα άλογα ελεύθερα.*

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα υπήρχαν περίπου 180 άλογα, το 1970 υπήρχαν πενήντα περίπου άλογα ενώ το 1994 ήταν μόλις δώδεκα. Σήμερα ζουν σε περιφραγμένο χώρο τα εξής άλογα με τα εξής ονόματα: ΑΙΘΩΝ, που είναι και ο αρχηγός, ΝΙΟΤΗΣ, ΚΟΥΤΣΟΥΤΗΣ, ΛΙΝΔΙΑ, ΜΑΡΙΝΑ, ΦΟΙΒΟΣ και ΑΘΗΝΑ.

Οι στάβλοι στις εγκαταστάσεις του συλλόγου «ΦΑΕΘΩΝ».

Οι εγκαταστάσεις του συλλόγου «ΦΑΕΘΩΝ»

2. Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΣΩΜΩΝ ΑΛΟΓΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΣ

Στα παλαιότερα χρόνια, δηλαδή μέχρι τη δεκαετία του '50 οι κάτοικοι του Αρχαγγέλου βρίσκονταν σε άμεση σχέση και επαφή με τα μικρόσωμα άλογα των βουνών τους.

Την εποχή αυτή η μεγαλύτερη επιφάνεια της Ρόδου καθώς και του Αρχαγγέλου σπέρνεται με διάφορα σιτηρά κυρίως με σιτάρι και κριθάρι. Το αλώνισμα ήταν μία πολύ δύσκολη εργασία και σ' αυτήν ήταν που χρησιμοποίησαν την βοήθεια των αλόγων. Πολλοί λοιπόν από τους Αρχαγγελίτες και κυρίως εκείνοι που είχαν σπαρμένα χωράφια ανέβαιναν στα βουνά του Κουτσούτη και του Στρογγυλού και με ειδικά τεχνάσματα και ειδικές παγίδες έπιαναν όσα μπορούσαν περισσότερα άλογα και τα χρησιμοποιούσαν στα αλώνια.

Επειδή ήταν μικρόσωμα και για να έχουν στο αλώνισμα μεγαλύτερη απόδοση, έζευαν μέσα στο αλώνι 7 έως 10 αλογάκια μαζί στη σειρά και καθώς ήταν άγρια και τρέχανε μέσα στο αλώνι τελειώνανε γρήγορα τ' αλωνίσματα. Μετά από τ' αλωνίσματα τα οδηγούσαν πίσω στα βουνά και τα άφηναν πάλι ελεύθερα.

Πολλοί από τους κατοίκους του Αρχαγγέλου αλλά και από διάφορα κοντινά χωριά, έπιαναν τα μικρόσωμα αλογάκια και τα χρησιμοποιούσαν σαν γαϊδουράκια για τις διάφορες εργασίες τους, κυρίως για την μεταφορά πορτοκαλιών από τον πορτοκαλαιώνα του Αίθωνα, για την μεταφορά των θερισμένων σιτηρών στ' αλώνια, για την μεταφορά ξύλων για το τζάκι και τους φούρνους και για την μεταφορά των ελιών στα λιομαζέματα.

Μια άλλη χρήση του μικρόσωμου αλόγου από τους κατοίκους της Ρόδου ήταν οι ιπποδρομίες. Ο κύριος λόγος της συμμετοχής τους στις ιπποδρομίες ήταν ότι έτρεχαν γρήγορα.

Γενικά, η χρήση των μικρόσωμων αλόγων από τους κατοίκους ήταν περιορισμένη και οι λόγοι που περιόριζαν την χρήση τους ήταν κυρίως οι εξής:

- *Η ανατομική κατασκευή της ράχης του*, η οποία δεν εξυπηρετούσε την στήριξη του σαμαριού και συγχρόνως του

φορτώματος. Η ράχη του αλόγου είναι στρογγυλή και το σαμάρι δεν μπορεί να στηριχθεί αλλά γλυστράει και πέφτει και μαζί βέβαια και το βάρος που φέρει.

- ***Η περιορισμένη ικανότητα σε δύναμη της ράχης*** του αλόγου να σηκώνει βάρη. Δηλαδή, το άλογο δεν έχει δυνατή ράχη για το σήκωμα βαρών.
- ***Η επιλεκτικότητα του μικρόσωμου αλόγου στην τροφή του.***
- ***Η μεγάλη ποσότητα της τροφής*** που χρειάζεται για να χορτάσει.
- ***Η διατήρηση της άγριας συμπεριφοράς*** του αλόγου και η μικρή διάθεση προσαρμογής, συνήθειας και συμφιλίωσης με το ανθρώπινο περιβάλλον. Η άγρια συμπεριφορά του μικρόσωμου αλόγου εκδηλώνεται με το να προσπαθεί πάντοτε να φύγει και να επιτίθεται με κλωτσιές και δαγκώματα.

3. ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

Τα μικρόσωμα άλογα του Αρχαγγέλου είναι **περισσοδάκτυλα, ονυχοβάμονα**, σπονδυλόζωα και ανήκουν στην **οικογένεια ιππίδες**.

Το κυριότερο χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι ότι είναι **μικρόσωμα**.

Το μικρό τους μέγεθος δεν έδινε ποτέ την εντύπωση στους κατοίκους του Αρχαγγέλου ότι πρόκειται για άλογα, αλλά πίστευαν ότι επρόκειτο για μικρές φοράδες γι' αυτό τα αποκαλούσαν, όπως ακόμη και σήμερα τα αποκαλούν «**αφοράδες**» ή «**αφοραδίτσες**» ή «**αφοραδάκια**». Ορισμένοι μάλιστα από τη λέξη «**κοντός**» τα ονομάζουν «**κοντάκια**» και άλλοι «**μουντιά**» που σημαίνει χαμηλά.

ΑΝΑΣΤΗΜΑ

Το ανάστημα των μικρόσωμων αλόγων του Αρχαγγέλου είναι:

1. Στα αρσενικά ενήλικα άλογα άνω των 2 ετών 80 – 130 εκατοστά.
2. Στα αρσενικά νεαρά άλογα έως 2 ετών 80 – 100 εκατοστά.
3. Στα θηλυκά ενήλικα άλογα άνω των 2 ετών 80 – 120 εκατοστά.
4. Στα θηλυκά νεαρά άλογα έως 2 ετών 80 – 120 εκατοστά

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί τα άλογα είναι κοντά επίσης, είναι γεροδεμένα με αναπτυγμένες τις περιοχές των μηρών, των γλουτών καθώς και του αυχένα. Χαρακτηρίζονται επίσης, κυρίως όταν έχουν φάει, για τις μεγάλες τους κοιλιές.

Τα ενήλικα άλογα παρουσιάζουν ένα χαρακτηριστικό χαμήλωμα της ράχης τους.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό γνώρισμα των μικρόσωμων αλόγων του Αρχαγγέλου είναι το πλούσιο τρίχωμα της χαίτης και της ουράς τους.

ΤΟ ΤΡΙΧΩΜΑ

Το τρίχωμα της χαιτης σκεπάζει στα ενήλικα άλογα περίπου ολόκληρο το πλάτος του τραχήλου και το μεγαλύτερο μήκος του στα ενήλικα αρσενικά και θηλυκά άλογα είναι 41 έως 45 εκατοστά.

Το τρίχωμα της φουντωτής ουράς αποτελεί το επιμηκέστερο του σώματος και το μήκος του φτάνει μέχρι την επιφάνεια της γης. Από τον τελευταίο ουραίο σπόνδυλο μέχρι το έδαφος το μήκος του ουραίου τριχώματος είναι 33 – 34 εκατοστά.

Τα παλαιότερα χρόνια στον Αρχάγγελο έκοβαν τρίχες από την ουρά τους και αφού τις συνέδεαν κατάλληλα μεταξύ τους τις χρησιμοποιούσαν για πετονιά στ' αγκίστρια, όταν ήθελαν να ψαρέψουν.

Χαρακτηριστικό είναι επίσης το μακρύ τρίχωμα του επάνω μέρους του κεφαλιού το οποίο πέφτει ανάμεσα στ' αυτιά και σκεπάζει το πρόσωπο του ζώου μέχρι και το ύψος των ματιών.

Αναπτυγμένο τρίχωμα παρουσιάζουν επίσης, κάτω από το κεφάλι και κατά μήκος του μέσου της κάτω γνάθου καθώς και στο πίσω μέρος των κυνηπόδων, στα κέντρια.

ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ

Χαρακτηριστικό γνώρισμα των μικρόσωμων αλόγων του Αρχαγγέλου είναι το **μικρό κεφάλι** του οποίου το μήκος είναι:

1. Στα αρσενικά ενήλικα άλογα 51 – 52 εκατοστά.
2. Στα θηλυκά νεαρά άλογα έως 2 ετών, 49 εκατοστά.

ΤΑ ΑΥΤΙΑ

Χαρακτηριστικό είναι επίσης, το μήκος των αυτιών, των οποίων το μήκος είναι:

1. Στα αρσενικά ενήλικα άλογα 15 εκατοστά.
2. Στα θηλυκά ενήλικα άλογα 13 εκατοστά.
3. Στα θηλυκά νεαρά άλογα 12 εκατοστά.

ΤΑ ΠΟΔΙΑ

Ένα άλλο χαρακτηριστικό αυτών των αλόγων είναι **τα κοντά τους πόδια**, των οποίων το μήκος φαίνεται καθαρά στα κοντά τους οστά. Καθώς επίσης, **μικρές είναι και οι οπλές τους**.

Κατά την όρθια στάση των αλόγων **χαρακτηριστική είναι και η θέση που παίρνουν τα πόδια**. Τα μεν μπροστινά στέκουν ίσα και παράλληλα το ένα προς το άλλο, τα δε πίσω πόδια στέκουν στραβά, που σημαίνει ότι το γόνατο και η κνήμη βρίσκονται σε ελλιπσοειδή θέση, ενώ ενώνονται οι περιοχές των ταρσών, των μεταταρσίων, κυνηπόδων, μεσοκυνίων και οπλών.

Επίσης, όταν τα αλογάκια βρίσκονται όρθια σε θέση ανάπαυσης, τοποθετούν τα μπροστινά πόδια τους σε ψηλότερο επίπεδο από το επίπεδο των πίσω ποδιών τους. Εάν η επιφάνεια που στέκεται το μικρόσωμο άλογο είναι επίπεδη τότε τεντώνει όσο το δυνατό προς τα πίσω τα πίσω πόδια. Οι δύο αυτές αναφερόμενες στάσεις οφείλονται στη διαφορά μήκους που έχουν τα μπροστινά με τα πίσω πόδια.

ΤΟ ΧΡΩΜΑ

Ο βασικός χρωματισμός του σώματος των μικρόσωμων αλόγων του Αρχαγγέλου είναι **μονόχρωμος** και μάλιστα μελανός έως ορφομελανός. Υπάρχουν όμως και κοκκινόφαιοι έως ανοικτοί κόκκινοι χρωματισμοί.

Τις περισσότερες φορές η περιοχή της κοιλιάς έχει το ίδιο χρώμα με την περιοχή της ράχης. Ο μονόχρωμος αυτός χρωματισμός συνοδεύεται συνήθως από άσπρες κηλίδες στο κεφάλι και χαμηλά στα πόδια, σπανιότερα δε και στο υπόλοιπο σώμα.

ΑΡΣΕΝΙΚΑ ΚΑΙ ΘΗΛΥΚΑ ΑΛΟΓΑ

Στα μικρόσωμα άλογα του Αρχαγγέλου η **διάκριση του φύλου κυρίως στα ενήλικα είναι πολύ εμφανής.**

Τα αρσενικά άλογα είναι συνήθως ευρωστότερα, ψηλότερα και έχουν περισσότερο αναπτυγμένο το τρίχωμα της χαίτης και της ουράς. Ιδιαίτερα αναπτυγμένο έχουν επίσης το τρίχωμα του επάνω και πίσω μέρους του κεφαλιού, το οποίο δίνει στο κεφάλι ένα ιδιαίτερα χοντρό σχήμα καθώς και άγρια μορφή.

Το κεφάλι του θηλυκού είναι λεπτότερο και πιο κοντό, ενώ το κεφάλι του αρσενικού είναι μακρύτερο και φαρδύτερο με περισσότερα αναπτυγμένες τις ακρολοφίες των ζυγοματικών και της άνω γνάθου και με ιδιαίτερα αναπτυγμένα τα ζυγοματικά και κροταφικά τόξα.

Χαρακτηριστικό των αρσενικών αλόγων αποτελούν και οι 4 κυνόδοντες, για κάθε γνάθο, που αποκτούν μετά το 5^ο έτος της ηλικίας τους.

ΑΓΡΙΟΤΗΤΑ

Η αγριότητα διακρίνει τα μικρόσωμα άλογα του Αρχαγγέλου. Περισσότερο άγρια είναι τα αρσενικά, τα οποία συλλαμβάνονταν πιο δύσκολα από τα θηλυκά. Σε κατάσταση αιχμαλωσίας δύσκολα ημερεύουν και συμφιλιώνονται με τον άνθρωπο. Ακόμη και σήμερα που ζουν σε περιφραγμένο χώρο, είναι ημίάγρια και επιδιώκουν να βρουν κάθε ευκαιρία να φύγουν.

Η άγρια συμπεριφορά τους συνοδεύεται και με επιθετικότητα. Κλωτσούν και δαγκώνουν πολύ δυνατά και προπαντός τα αρσενικά. Η άγρια συμπεριφορά τους είναι **γενετήσια συμπεριφορά.**

Άλλο χαρακτηριστικό των μικρόσωμων αλόγων του Αρχαγγέλου είναι ότι **είναι πολύ γρήγορα στο τρέξιμο.** Για την ικανότητα τους αυτή τα χρησιμοποιούσαν οι κάτοικοι της Ρόδου, όπως προαναφέρθηκε, στις ιπποδρομίες του Αγίου Σουλά. Ιδιαίτερα γρήγορα είναι στον ανώμαλο δρόμο, μια συμπεριφορά η οποία είναι αποτέλεσμα της προσαρμογής τους στους ορεινούς και δύσβατους βιότοπους που ζούσαν.

4. ΟΜΑΔΑ ΜΑΘΗΤΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΡΙΩΝ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Οι συμμετέχοντες μαθητές και μαθήτριες αρχικά συγκέντρωσαν πληροφορίες από προφορικές μαρτυρίες και έντυπο υλικό σχετικά με τα μικρόσωμα άλογα. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτική επίσκεψη στις εγκαταστάσεις του συλλόγου «ΦΑΕΘΩΝ» όπου ενημερώθηκαν από τους υπεύθυνους του συλλόγου ενώ παράλληλα είχαν την ευκαιρία να παρατηρήσουν τα μικρόσωμα άλογα.

Φωτογραφίες από την εκπαιδευτική επίσκεψη της ομάδας στις εγκαταστάσεις του συλλόγου «ΦΑΕΘΩΝ»

